

IJTIMOYILASHTIRISH JARAYONINING TASHKIL ETISHDA METOD VA USULLARNING AMALDAGI NATIJASI.

*O'ZBEKISTON-FINLANDIYA PEDAGOGIKA INSTITUTI pedagogika kafedrası
dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori*

Zohidova Sanoat Raxmonovna

*O'ZBEKISTON-FINLANDIYA PEDAGOGIKA INSTITUTI 70110101-Pedagogika
nazariyasi va tarixi (faoliyat turi bo'yicha) 1-bosqich magistranti*

Isanova Laylo G'ofir qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchi yoshlarni ijtimoiylashuv jarayonini tashkil etuvchi omil va vositalar va ularning amaliy ahamiyati yoritilgan. Shu paytgacha olib borilgan chora- tadbirlar va ularning natijasi haqida ma'lumotlar berilgan. Shuningdek Sharq mutafakkirlarning o'z davrlarining dolzarb bo'lgan fikrlari aks etgan.

Kalit so'zlar: insonning ijtimoiy moslashuvi, ijtimoiy tarbiya, fuqaroviy va axloqiy tarbiya, ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy maqom, ijtimoiy xulq-atvor, ijtimoiy madaniyat, tajriba,

Bolaning ijtimoiylashuvi xususan insonning ijtimoiy moslashuvi uning hamma narsani egallashga bo'lgan ob'ektiv ehtiyoji jarayonida paydo bo'ladi. Biroq bu bilan uzviy ravishda bola boshqa bir ob'ektiv ehtiyoj -o'ziga xosligini namoyon qilish hissi ham shakllanadi. Bola uni yuzaga chiqarish uchun turli usul va vositalarni qidira boshlaydi va buning natijasida uning individuallashuvi ro'y beradi. Bu hodisa shunda namoyon bo'ladi, shaxsning ijtimoiy ahamiyatga ega hislatlari individual, faqat shu shaxsga tegishli tarzda namoyon bo'ladi, uning ijtimoiy yurish-turishi takrorlanmas jihatlarga ega bo'ladi. Shunday qilib bolaning ijtimoiy rivojlanishi ikki o'zaro bog'liq yo'nalishda olib boriladi: ijtimoiylashuv (ijtimoiy madaniy tajriba madaniyatni o'zlashtirish) va individuallashuv (mustaqillik, nisbiy o'ziga xoslikni qo'lga kiritish). Shu

tarzda ijtimoiylashuv tushunchasi zamonaviy fanda moslashuv (birlashish) va individuallashuv jarayonlari bilan bog'liq ijtimoiylashuv jarayonining mazmuni inson(bola)ning aniq bir jamiyat sharoitlariga moslashuvidir. moslashuv sub'ekt va ijtimoiy muhit faolliklarining yaqinlashuv jarayoni va natijasidir. (J.Pia Je, R.Mertoj). Ijtimoiy moslashuv esa ijtimoiy muhit talablariga insonning munosabat bildirishidir. Shunday qilib, ijtimoiylashuv (moslashuv) individning ijtimoiy mavjudodga aylanish jarayoni va natijasidir.

So'nggi o'n yilliklar davomida pedagogika va boshqa fanlarda ijtimoiylashuv va tarbiya tushunchalarining o'zaro munosabati keng muhokama qilib kelinmoqda. Bugungi kun talablaridan kelib chiqib, bu muammoga alohida e'tibor qaratish lozim. Shu bilan birga, ba'zi mualliflar tarbiyani ijtimoiylashuv bilan almashtirishga harakat qilishsa, boshqalari esa tarbiyani bola ijtimoiylashuvining bir qismi sifatida o'rganishmoqda. Yana bir guruh olimlar ijtimoiylashuv deganda, fuqaroviy va axloqiy tarbiyani tushunishadi. To'rtinchi guruh olimlar shaxs ijtimoiylashuvini tarbiyaning asosiy maqsadi, deb hisoblashadi. Quyida tarbiyaning ijtimoiylashuvga nisbatan ijtimoiy nazorat qilinuvchi jarayonga xos bo'lgan umumiylikini o'zida aks ettirishga harakat qilgan ta'rifi keltirilgan. Biroq, unda oilaviy, diniy, ijtimoiy tarbiyaning xususiyatlari inobatga olinmagan. A. V. Mudrik quyidagi ta'rifni ilgari suradi: Tarbiya — insonning jamiyatga ko'nikishiga ko'maklashuvchi va bu ko'nikish sodir etiladigan guruh va tashkilotlarning xususiyatlariga mos keluvchi sharoitlar yaratuvchi insonning ongli rivojlanishi.³ Bu ta'rifni ham to'liq va butunlay to'g'ri, deb bo'lmaydi. Unda muallifning nuqtai nazari o'z aksini topgan. Tarbiya ijtimoiy omillarni insonga ta'sir ko'rsatishining tarkibiy qismi bo'lish bilan birga, o'z xususiyatlariga ham ega. Bu jarayon boshqalaridan farqli ravishda, doimo bir maqsad sari yo'naltirilgan va bu faoliyat maxsus tayyorlangan odamlar tomonidan amalga oshiriladi. Shaxs ijtimoiy munosabatlar jarayonida shakllanadi. Chunki ta'lim jarayonida bolalarga jamiyatda birga yashash bilan bog'liq bo'lgan holat va hodisalar o'rgatiladi. Bu jarayonda o'quvchi jamiyatga «kirishadi» va u bilan o'zaro munosabatda bo'ladi. Ular ma'lum ijtimoiy tajriba (bilim, qadriyat, [axloqiy qoida](#),

ko'rsatma) orttiradilar, ya'ni, ijtimoiylashadilar. Ijtimoiylashuv uzoq davom etadigan murakkab jarayon. Chunki har qanday jamiyat rivojlanish jarayonida ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar, ideallr, axloqiy me'yorlar va qoidalar [tizimini ishlab chiqadi](#), har bir bola yuqoridagi qoidalarni qabul qilib, o'rganib mazkur jamiyatda yashash, uning a'zosi bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladi. Buning uchun jamiyat u yoki bu shaklda shaxsga maqsadga muvofiq ta'sir etadi. Bu ta'sir ta'lim vositasida amalga oshadi. [Ikkinchi tomondan](#), shaxsning shakllanishiga turli g'oyalar, ijtimoiy muhit ta'sir ko'rsatadi.

Abu Nasr Farobiy (873-950), Al Beruniy (973-1050), Abu ali 20 Ibn Sino (980-1037), Alisher Navoiy (1441-1501), Tomas Mor (1478-1535), Fransua Rable (1483-1536), Mishel Monten (1533-1592), Jaloliddin Devoniy (1428-1502) va boshqa buyuk allomalar asarlarida tarbiya mazmuni ochib berilgan hamda gumanistik tarbiya mohiyati va vositalarini tahlil qilishga urinishlar bo'lgan edi. Matafakkir va pedagog-gumanistlar uchun insonga, tabiati va tarbiyasiga qarashi umumiy hisoblanardi. Gumanizm insonga nisbatan izzat-hurmatli munosabatni, uni yerdagi eng oliy qadriyat deb tan olinishini ko'zda tutadi. Gumanizm asosan bolalarga bo'lgan muhabbat va bolalarda muhabbatni tarbiyalashda namoyon bo'ladi. Komenskiydan ancha ilgari Sharq uyg'onish davri buyuk qomusiy olimi va mutafakkiri Abu Ali ibn Sino (980-1037) o'z ishlarida tarbiyaning tabiatga uyg'un bo'lishi haqida gapirgan edi. Masalan, "Uy-ro'zg'or tutish" haqidagi asarida Ibn Sino yozgan ediki, inson aqlli mavjudot, shuning uchun tabiatda alohida o'rin tutadi va uning qonunlariga ko'ra rivojlanadi. "Yomon xislatlarni qayta tarbiyalash" asarida esa Ibn Sino yozadiki, kimki ahloqsiz insonni tarbiyalamoqchi (qayta tarbiyalamoqchi) bo'lsa, Shunda u uni har tomonlama o'rganishi (insonni), inson tabiati qoidalarini bilishi kerak. Natijada tarbiyaning tabiat bilan uyg'un bo'lishi prinsipi ko'pgina buyuk pedagoglar tomonidan o'z pedagogik va ijtimoiy pedagogik nazariyalari qurish asosi sifatida olingan edi. Masalan, fransuz faylasufi Jan Jak Russo (1712-1778) hisoblagan ediki, bola tarbiyasi tabiat bilan uyg'un ravishda amalga oshirilishi kerak. U yozardiki, "Bolalar katta bo'lishidan ilgari bola bo'lishi kerak". Shveytsar pedagogi

Iogann Genrix Pestalotssi (1746-1827) yetim va qarovsiz bolalar uchun muassasalar va bolalar uyini yaratgan, u hisoblardiki, tabiat maqsadi – inson tabiiy kuchlari va qobiliyatlarini rivojlantirishdir, bunda rivojlanish har tomonlama va uyg'un bo'lishi lozim.

Odamlar ijtimoiy me'yorlar va axloqiy qoidalar bilan munosabatga kirishadilar va uni o'rganadilar.

Ijtimoiylashuv jarayoni ichki qarama-qarshiliklarga ega. Ijtimoiylashgan inson jamiyat talablariga mos kelishi, unga «kirishib» ketishi, jamiyat rivojlanishidagi salbiy jihatlarga, shaxsning individual rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi hayotiy holatlarga qarshi turishi kerak. Lekin hayotda ba'zan aksi ham bo'ladi: to'liq [ijtimoiylashgan](#), jamiyatga kirishib ketadigan, ammo muhitda ba'zi salbiy holatlarga qarshi kurashishda faollik ko'rsatmaydigan odamlar ham mavjud. Bu holat ko'p jihatdan butun jamiyat, [tarbiya muassasalari](#), o'qituvchilar hamda ota-onalarga ham taalluqli. Tarbiyada qarama-qarshilik insonparvarlik g'oyasi yordamidagina bartaraf etilishi mumkin. Zero, O'zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ham ta'kidlab o'tilganidek, uzluksiz ta'limni tashkil etish, rivojlantirish hamda ta'limning ijtimoiylashuviga erishish dolzarb masaladir. Ta'lim oluvchilarda estetik boy dunyoqarashni shakllantirish, ularda yuksak ma'naviyat, madaniyat va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish kabilar muhim ijtimoiy talablar hisoblanadi.

Ijtimoiylashuv jarayonida bola jamiyat, ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy maqom, ijtimoiy xulq atvorning me'yor va qoidalari haqidagi bilimlar, tajribalarni o'zlashtirib boradi. Bolalar ijtimoiylashuvining o'ziga xos xususiyati shuki, ular jamiyat ilgari surayotgan yurish-turish me'yorlariga baho berishi va nazorat qilishi qiyin. Faqat ular bu darajani hayot davomida egallaydilar. Shuning uchun bolalar ijtimoiylashuviga ota-onalar, qarindoshlar, bolalar bilan ishlayotgan mutaxassislar (psixolog, shifokor, pedagoglar – “agent”lar) bu masalaga alohida e'tibor bermoqlari zarur. Chunki, bolalar

hayotda zarur bo'lgan ijtimoiy bilimlarni ertaroq va yaxshiroq o'zlashtirishlari va ularni hayotda qo'llashga intilishlari aynan ularga bog'liqdir

Mahalla insonlarning axloqiy birlashuvi markazi bo'lishni davom ettirmoqda. Bu, avvalambor, mahalla qo'mitalari faoliyatlarining asosiy yo'nalishlaridan biri — ijtimoiy mehnatni, shu jumladan, obodonlashtirish bo'yicha ishlarni tashkil qilishda namoyon bo'ladi. Bunday ishlarning asosiy turlari: ariqlarni tozalash, daraxtlarni kesish, axlatni chiqarish kabi hasharlardir. Bunday tadbirlar, asosan, Navro'z, Ramazon, Qurbon hayitlari, Mustaqillik kunlari oldidan o'tkaziladi. Hashar yo'li bilan uylar, klublar, oshxona, masjidlar bunyod etilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "MAKTABGACHA TA'LIM METODIKASI KAFEDRASI" "BOLALARNING IJTIMOIIY MOSLASHUVI" fanidan O'QUV – USLUBIIY MAJMUA URGANCH-2022

2. N.Egamberdiyeva, "Ijtimoiy pedagogika". Darslik. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti. Toshkent–2009.95-b

3. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, N.Kayumova, M. A'zamova. Maktabgacha pedagogika. Darslik "Tafakkur". - Toshkent: 2019-y. 27-b.

4. www.oefen.uz

5. www.azkurs.org